

Ана Вујовић
Учитељски факултет, Београд

ИНТЕРКУЛТУРАЛНОСТ У НАСТАВИ СТРАНОГ ЈЕЗИКА СТРУКЕ¹

Будући да је свака професионална активност саставни део и огледало културе одређене земље, као и да се обавља у мање или више стриктним правним оквирима, циљ интеркултуралне компетенције у области страног језика струке односио би се на развијање способности људи да посматрају, уочавају и анализирају све аспекте понашања њихових страних саговорника, да буду свесни тих аспеката и да им са успехом прилагоде своје понашање. Од помоћи могу бити директни разговори – интервјуи - са онима који у страним срединама обављају одређене професионалне задатке, па могу да пренесу искуства и запажања и помогну да се избегну бар неке од тешкоћа и грешака. Од културних збивања зависи и развој научних дисциплина као и сваког другог начина мишљења, а културна клима једне друштвене и професионалне средине утиче на однос према учењу у свим областима, па и према учењу страног језика. Стога се мора пажљиво приступити обуци стручњака у области страног језика струке која би им предочавала и културолошке особености средина чији језик уче и са којима ће бити у разним облицима професионалних веза.

Кључне речи: страни језик струке, интеркултуралне компетенције, култура предузећа, научна култура

Успех у многим сегментима савременог живота, посебно када је реч о професионалним активностима, у многоме зависи од способности људи да сагледају и прихвате мултикултуралну димензију модерног света. На глобалном светском тржишту размене разних врста услуга постало је неопходно познавање страних језика и отвореност ка другим културама и традицијама. Не постоји само један опште прихваћен и добар модел управљања и извођења професионалних активности: кључна је разноврсност. Разликују се људи, менталитети, ситуације, начини организације рада и комуницирања. Организација која жели да се отвори ка другима, посебно на међународном плану, мора да улаже у унапређивање компетенција

¹ Рад представља део научноистраживачког пројекта *Промене у основношколском образовању – проблеми, циљеви, стратегије* (бр. 149055) Учитељског факултета у Београду, који финансира Министарство науке Републике Србије.

својих запослених, а међу тим компетенцијама посебно се издваја познавање страних језика као нешто што је сасвим природно, а не необично, изузетно или ретко. Ово је тако постао један од основних критеријума за одређивање квалитета сваке организације.

Све чешће се употребљава термин мондијализација, која се схвата пре свега као ширење неке активности, технике, проблема или језика на читавој планети, затим као усложњавање и интензивирање међусобне зависности на светском нивоу и као свеобухватни покрет и процес. (в. Verchoud 2004: 53) Поред пораста размена, најважнија последица мондијализације је нестајање и поновно успостављање граница између струка и такозваног општег језика и културе.

Слажемо се са Лујем Поршеом који сматра да језик није само формалан систем, већ пре свега друштвена пракса, што значи да је зависан од оних који га користе. Учење страног језика увек подразумева и упознавање са одликама и вредностима стране културе, а развијање комуникативне компетенције код ученика претпоставља да тај ученик овлада, на страном језику, извесним бројем екстра-лингвистичких феномена специфичних за друштво чији језик учи. (в. Вујовић 2004: 19) Тако се, на пример, однос према времену разликује од једне до друге културе, што је веома важно знати када је реч о професионалним контактима и сусретима: у неким земљама кашњење од петнаестак минута сматра се нормалним, чак и пожељним, док је у другима то одраз неозбиљности и непоштовања страних партнера. Такође се однос према блискости у физичким контактима знатно може разликовати: док су људи из југоисточних делова Европе или са Блиског истока склони чешћем поздрављању, грђењу и уопште близину два тела сматрају изразом поверења, људи са севера и запада Европе пре ће ово схватити као претерану и непожељну фамилијарност непотребну у професионалним контактима.

Неоспорно је такође да је свака професионална активност саставни део и огледало културе одређене земље, као и да се обавља у мање или више стриктним правним оквирима. Ниједан медицински радник који долази у неку земљу не може успешно радити свој посао ако, на пример, не познаје шта све законски прописи предвиђају у различитим ситуацијама, који степен тајности или пак транспарентности се захтева у одређеним ситуацијама и слично. У том смислу учење страног језика неке струке подразумева потпуну окренутост терену на којем се професионална активност одвија и упознавање са његовим разним аспектима и специфичностима.

Процес наставе/учења страног језика струке не може бити исти са онима који одређену струку већ познају и раде, па самим тим имају сопствена искуства, и са онима који упоредо са учењем струке уче и страни језик (што је најчешћи случај код нас на нефилолошким факултетима или у средњим стручним школама).

Када се говори о циљевима и садржајима наставе/учења страног језика струке издвајају се две групе: прва припада домену језичких наука (лексички, граматички и логичко-дискурзивни), а друга домену хуманистичких наука (друштвено-историјски, правни и интеркултурални) (в. Dion 2007: 183–184).

На шта се најчешће односи појам интеркултуралне компетенције? На способност људи да посматрају, уочавају и анализирају све аспекте понашања њихових страних саговорника, да буду свесни тих аспеката и да им са успехом прилагоде своје понашање. Упознавање са страним језиком струке неодвојиво је од културне димензије, а управо је она та која је теже доступна и мање очигледна, посебно странцима. Одлике културе често се карактеришу као нешто што је очигледно припадницима исте културе, а што готово никад није експлицитно изражено, иако игра веома значајну улогу у организацији рада установа и у односима међу људима. Наставнику неће бити превише тешко да пронађе писане или усмене документе који ће бити одлични примери језика струке, али како сакупити информације из домена културе? Овде се под културом понајвише мисли на свакодневну културу, културу понашања (коју Робер Галисон означава термином *culturel*, за разлику од такозване учене културе коју означава термином *cultivé*).

Да би се сакупиле потребне информације које се односе на особености свакодневне културе различитих домена професионалних активности, треба питати и ученике и друге учеснике у тим активностима. Али будући да се разлике између две културе појављују тек у непосредним контактима и уочавају се у мањим или већим контрастима, као и да најчешће ни сам наставник страног језика струке није упознат са њима, тешко је предвидети могуће реакције у разним ситуацијама. Тако би интервју - директан разговор са онима који у страним срединама обављају одређене професионалне активности - омогућио да се експлицитно изразе неке информације које су иначе скривене и које се међу припадницима исте културе просто подразумевају (на пример, однос надређеног и службеника, организација рада разних служби, синдикално организовање, дружење на радном месту итд.).

У овом смислу посебно корисни могу бити интервјуи (на страном или матерњем језику) са особама које су неко време боравиле и радиле у датој страниј средини, па сада својим колегама - сународницима могу да пренесу искуства и запажања и помогну им да избегну бар неке од тешкоћа и грешака. Пожељно је да такви саговорници донесу и неке писане документе, званичне извештаје или планове рада, али наравно само оне који не подлежу обавези чувања тајне. Овакви саговорници сигурно би могли да испричају и понеку анегдоту или необичну ситуацију – ни на једном узрасту или нивоу учења страног језика не сме се занемарити значај који за мотивацију ученика има хумор. Можда оваква сведочења неће увек бити сасвим објективна, али ће свакако бити ближа реално проживљеним интеркултуралним ситуацијама. И за наизглед тако уобичајену ситуацију каква је телефонски разговор не важе иста правила у свим културним срединама. Тако би се, на пример, Немац који се јави на телефон прво представио да би његов саговорник који га зове знао да је добио оног кога је тражио. За разлику од њега, Француз би сачекао да се онај ко позива представи и сматрао чак непристојним, ако овај то не учини. (в. Mangiante 2004: 132)

Особа значајна за остваривање успешног контакта између припадника две културе и говорника два језика (посебно у ситуацијама њихове неједнаке развијености и развијања пројеката помоћи једној од две средине) назива се медијатор. То је особа која потиче из једне од тих средина чији језик и културу познаје као матерњу, али која је своје школовање и професионални развој обавила у оној другој средини, па самим тим познаје и њен језик и културу. То није само преводилац, већ особа која разуме појмове, технике и позиције оба саговорника, а сложености њеног ангажовања и напора остали често нису свесни.² Овај одговоран и тежак посао захтева владање бројним језичким и ван-језичким вештинама и знањима, а за њега не постоји никакво образовање или припрема.

И у писаним и у усменим документима често су присутне бројне алузије на прошле или садашње догађаје које странцима могу бити нејасне и непознате (на пример, нека друштвена и економско-политичка кретања у одређеној средини у одређеном тренутку) или које, пак, они могу тумачити и прихватати на другачији начин

2 Како на француски превести једанаест термина који изражавају бол у језику лао? Занимљиве примере рада медијатора на пројектима унапређивања медицинске заштите у неразвијеним афричким и азијским државама наводи Dominique Rolland, „Langues de spécialité et projets de développement“, *Le Français dans le monde – Recherches et applications, numéro spécial : Français sur objectifs spécifiques : de la langue aux métiers*, Paris, janvier 2004, 62-74.

(тако помињање неких ратова, елементарних непогода или великих спортских и других успеха немају исте конотације у свим срединама).

Понекад се могу антиципирати неке предвидиве тешкоће у интеркултуралној комуникацији које би процес наставе/учења окренут ка развијању сарадње и заједничког рада свео на најмању могућу меру. Контактима са страним колегама сам ученик најбоље може да се суочи са особеностима и своје и стране културе и да упозна средину у којој ће морати да обавља део својих професионалних активности. У том смислу су сајтови који нуде могућности комуницирања са колегама из других земаља веома корисни у процесу прилагођавања на нову радну средину.

А узроци неспоразума могу бити бројни и разноврсни, мање или више опасни по успешан наставак сарадње. Уочава се разлика између култура у којима је уобичајено да се износи што више информација и детаља, и оних у којима се много тога подразумева, а директно изношење се сматра сувишним и неприличним. Исто тако разликују се такозване монохроне од полихроних култура. (в. Lehmann 1993: 17–18) У овим првима остварују се један по један задатак, време је схваћено као права линија по којој се, један за другим, ређају и обављају задаци. У другима се истовремено обавља више задатака који се међусобно преплићу, а неки се можда привремено и прекидају. Овакве разлике у поимању и управљању временом могу да представљају велику препреку успешном процесу професионалне сарадње и да га знатно успоре, отежају, а можда чак и прекину. Ово су заправо само два пола могућих понашања, а између њих се могу замислити бројне културе које се на различите начине односе према времену и према броју изнетих информација.

Интеркултуралне разлике постоје и у начинима управљања предузећима, заједничког рада и преговарања. Тако, на пример, постоји такозвана *логика части* (*logique de l'honneur*) карактеристична за понашање у француским предузећима, а која се заснива на идеји да сваки појединац заснива своју активност на сопственој визији дужности и части, те да се првенствено ослања на њихово тумачење, а не на строго и прецизно дефинисану регулативу. За разлику од овога, у англосаксонским предузећима постоји такозвана *логика врлине* (*logique de la vertu*) која се заснива на прихватању и поштовању заједнички успостављених и експлицитно изнетих правила, а само непоштовање тих јасно дефинисаних правила сматра се преступом и може бити санкционисано. Постоји и такозвана *логика консензуса* (*logique du consensus*) карактеристична за начин пословања хо-

ландских предузећа, а која подразумева процес убеђивања и међусобних прилагођавања без наметања. (Ибид: 23–26)

Дени Леман разликује и *културу предузећа* од *научне културе*. (Ибид: 33–34) *Култура предузећа*, која је данас стављена превасходно у службу његове продуктивности, састоји се од мање или више јасно изражених принципа, вршења задатака, правила и норми понашања, ставова у одређеним ситуацијама; сачињена је од идеолошких, моралних и професионалних вредности, основних концепата и суштинских уверења којих је предузеће мање или више свесно, која су чак у домену подсвесног. Неки аутори културу предузећа одређују као производ сложених интеракција између појединаца и група којима су заједнички прошлост, идентитет, веровања, вредности и говор. (в. Giraudy 2004: 83) Стога је и пракса показала да се предузећа лакше и успешније спајају ако се води рачуна о специфичностима културе сваког предузећа.

Под *научном културом* подразумевају се сва понашања у раду, начини организације и методи рада који постоје у различитим националним научним и стручним заједницама. У модерном свету у којем су наука и техника достигле висок ниво и даље се непрекидно развијају, култура савременог човека не подразумева само познавање уметности, историје или филозофије, па се данас све чешће користи термин *научна и техничка култура* – култура оних који нису научници, или бар нису научници у некој одређеној области, култура намењена широкој публици нестручњака.

У свету науке и технике, културне разлике огледају се у начинима организације и доменима истраживања научних дисциплина, што је значајно јер утиче како на форму стручних публикација, тако и на начин наставе датих наука. Тако се, на пример, настава и проучавање економије у једној земљи могу заснивати првенствено на математичким и статистичким истраживањима, а у некој другој земљи могу се ослањати највише на филозофске и друштвено-политичке теорије и примере.

Културне особености разних средина утичу, на пример, и на начин на који ће се представити професионални пројекат на којем се ради или који би се желео спровести. Представљање пројекта веома је сложена активност која захтева вишеструку језичку и стручну оспособљеност. То је најпре рад на описивању (посебно у оним струкама у којима су визуелни и просторни елементи кључни), а потом на објашњавању и изношењу кохерентне и утемељене аргументације која јасно подупире планове и намере говорника. Он мора бити способан да свој пројекат представи тако да своје

слушаоце или саговорнике убеди у његову вредност, да га брани приказујући како његове предности тако и мане других изнетих пројеката.

Важно је истаћи какав значај ученикове представе о страном језику који учи могу имати на његову мотивацију. Оне у многоне зависе од историјских, политичких и социолингвистичких односа између матерњег језика и земље ученика и страног језика и стране земље чији језик учи, као и других земаља и језика у окружењу. Зависе и од психолошких и когнитивних механизма усвајања страног језика. Схватање процеса учења није исто у свим земљама: негде је уобичајено учење напамет, меморисање или имитирање, па самим тим начин учења страног језика струке уз помоћ логичко-семантичког комуникативног модела не одговара можда свим културама.

Неопходно је истраживања усмерити и на домене професионалних активности о којима се релативно ретко говори. Наиме, данас се када се говори о страном језику струке првенствено мисли на области економије, менаџмента, дипломатије, туризма и хотелијерства, природних и техничких наука, па је у тим областима највише и уџбеника и курсева. Као да се заборављају области које су можда мање присутне у међународним комуникацијама, али свакако нису мање значајне, попут области хуманистичких наука, уметничких и занатских активности. А у свим овим областима све је више међународних контаката и сарадње, па се у том смислу морају обучавати и припремати методичари наставе страних језика струке, сачињавати програми и састављати базе прикупљених докумената из разноврсних области.

Коришћење било ког документа у настави страног језика струке обухвата:

- анализу садржине и стручних информација,
- културне аспекте и специфичности и
- стручну лексику.

У следећем примеру коришћен је финансијски извештај једног предузећа. (Mangiante 2004: 127–129) Наставник најпре са ученицима помиње врсту, порекло и тему документа и даје додатне информације потребне да се документ разуме. Затим се анализира сам документ тако што се најпре издвајају позитивно валоризујуће информације, затим аргументи који говоре о чињеницама везаним за шире економско окружење, као и подаци који донекле ублажавају нека становишта и постигнуте резултате. На крају се пореде бројчани подаци, уочавају узрочно-последичне везе између по-

мињаних догађаја. После рада на разумевању текста и табела у документу може се прећи на писмено изражавање.

Између наставе такозваног општег и стручног страног језика постоје сличности и разлике, али оно што је сигурно присутно у оба случаја јесте свест о културној димензији. Она се може односити на разне податке: друштвено-економске, политичке и правне, однос запослених међусобно или према претпостављенима, организовање радних и слободних активности итд. Културна димензија је у основи сваке људске делатности, утиче на професионално понашање и комуникацију као и на све друге области свакодневног живота. Од културних збивања зависи и развој научних дисциплина као и сваког другог начина мишљења, а културна клима једне друштвене и професионалне средине утиче на однос према учењу у свим областима, па и према учењу страног језика. Стога се мора пажљиво приступити обуци стручњака у области страног језика струке која би им предочавала и културолошке особености средине чији језик уче и са којима ће бити у разним облицима професионалних веза.

Литература

Бершод 2004: М.-Ј. Berchoud, „Communication de spécialité, culture(s), mondialisation“, *Le Français dans le monde – Recherches et applications, numéro spécial : Français sur objectifs spécifiques : de la langue aux métiers*, Paris, 52-61.

Карас, Толас, Колер, Зилаги 2007: С. Carras, J. Tolas, P. Kohler, E. Szilagyi, *Le français sur objectifs spécifiques et la classe de langue*, Paris: CLE International .

Дион 2007: Dion, Géraldine et Tavernier, Cécile, „Entre français de spécialité et français langue professionnelle: le cas de la classe internationale de l'école Boule“, *Le français dans le monde – Recherches et applications n°42 : Langue et travail*, Paris, 183-189.

Жирад 2004: М.-А. Giraudy, „Enseigner la communication de spécialité en entreprise“, *Le Français dans le monde – Recherches et applications, numéro spécial : Français sur objectifs spécifiques : de la langue aux métiers*, Paris, 81-84.

Леман 1993: D. Lehmann, *Objectifs spécifiques en langue étrangère*, Paris: Hachette.

Мангианте 2004: J.-М. Mangiante, et Parpette Chantal, *Le Français sur objectif spécifique : de l'analyse des besoins à l'élaboration d'un cours*, Paris: Hachette.

Роланд 2004: D. Rolland, „Langues de spécialité et projets de développement“, *Le Français dans le monde – Recherches et applications, numéro spécial : Français sur objectifs spécifiques : de la langue aux métiers*, Paris, 62-74.

Вујовић 2004: А. Вујовић, *Француска цивилизација у уџбеницима француског језика*, Библиотека Dissertatio, Београд: Задужбина Андрејевић.

Ana Vujović

INTERCULTURALITY IN TEACHING LANGUAGE FOR SPECIFIC PURPOSES

Summary

Getting acquainted with the Language for Specific Purposes (LSP) is inseparable part of the cultural dimension. This type of dimension is not much available and not really apparent, particularly when we have foreigners. Bearing in mind that each professional activity is an integral part and the reflection of culture of the certain country, and that it occurs in strict legal frames, the aim of intercultural competence in the fields of a LSP would refer to development of competences of people who watch, notice and analyse all the aspects of behaviour of their interlocutors, and to be aware of all the aspects and to adjust their own behaviour. There should be great help of direct talks – interviews – with those people who do some professional work abroad, so that they can transfer experience and observations and they can help the avoidance of some difficulties and mistakes. Aims and contents of learning/teaching of LSP can be divided into two groups: the first belongs to the domain of language sciences (lexical, grammatical and logical-discursive) and the second belongs to the domain of humanistic sciences (social-historical, law and intercultural). Cultural occurrences cause the development of scientific disciplines, as well as any other way of thinking, and cultural climate of a social and professional surrounding depends on the relation towards learning in all fields, including the foreign language. This is why we must carefully train experts for LSP. Particularly, we should focus our attention at the cultural features of the areas in which the native tongue is the one they are learning and will be in professional connections with people from those areas.

Прихваћено за штампу октобра 2009.